

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра біології та екології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА
з теми «Екологічна оцінка землекористування Кам'янець-Подільського
району Хмельницької області»

Виконав: студент 2 курсу Есо11-М24 групи
спеціальності 101 Екологія
за освітньо-професійною програмою Екологія
Кучерін Богдан Олексійович
Керівник: Федорчук І.В., к. б. н., доцент
Рецензент: Любинський О.І., д. с.-г. н., проф.

Кам'янець-Подільський, 2025 р.

Зміст

ВСТУП.....	3
1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	7
1.1. Ефективне використання земельних угідь.....	7
1.2. Сталий розвиток землекористування	9
1.3. Раціональне використання та охорона земель.....	17
2. МАТЕРІАЛ І МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ.....	21
2.1. Характеристика умов досліджень	21
2.2. Загальна характеристика Кам'янець-Подільської міської територіальної громади	23
2.3. Загальна характеристика Дунаєвецької міської територіальної громади	24
2.4. Методика досліджень.....	25
2.5. Охорона праці та захист населення	26
3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ	30
3.1. Особливості землекористування Хмельницької області.....	30
3.2. Земельні ресурси і ґрунти Кам'янець-Подільської міської територіальної громади	32
3.3. Земельний фонд Дунаєвецької міської територіальної громади	35
3.4. Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси та ґрунти	36
3.5. Заходи щодо охорони, збереження та відновлення земельних ресурсів і ґрунтів	39
ВИСНОВКИ СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43

ВСТУП

Одним із ключових принципів раціонального землекористування є встановлення науково обґрунтованого співвідношення між розораними територіями та землями, що перебувають під охороною. Такий підхід становить основу принципу екологічної відповідності, який передбачає гармонійне поєднання потреб сільськогосподарського виробництва та вимог щодо збереження природного середовища [1]. Сільське господарство розглядають як складну інтегровану екологічну систему, що включає значну кількість взаємопов'язаних підсистем. У зв'язку з цим у процесі землевпорядних заходів необхідно враховувати характер і ступінь впливу господарської діяльності на довкілля та забезпечувати дотримання вимог екологічної рівноваги у кожному конкретному землекористуванні [2].

Раціональне використання земельних ресурсів і впровадження сучасних, науково обґрунтованих методів ведення господарства можливі лише за умов наявності повних, достовірних та систематизованих даних про землі, їх продуктивні властивості та особливості природного і господарського стану. Одним з найбільш чутливих до інтенсивного антропогенного навантаження природних компонентів є ґрунт, який зазнає постійного впливу фізичних, техногенних та агротехнологічних факторів. Особливої актуальності ці питання набувають в умовах функціонування інтенсивного сільськогосподарського виробництва, де зростає потреба у стабілізації агроекологічного стану ґрунтів, підвищенні їх родючості та мінімізації ризиків деградаційних процесів [3].

На сучасному етапі розвитку економіки України, що супроводжується процесами децентралізації та територіальної реорганізації, важливого значення набуває реалізація концепції сталого розвитку територій. Її впровадження спрямоване на трансформацію теоретико-методологічних засад управління земельними ресурсами та формування нових моделей землеволодіння й землекористування, які забезпечуватимуть раціональне

використання земельного потенціалу, підвищення ефективності аграрного виробництва та збереження природних ресурсів [4]. Перехід до системи сталого землекористування передбачає формування відтворювальних відносин, орієнтованих на задоволення еколого-ресурсних потреб суспільства, оптимізацію структури земельного фонду та удосконалення системи управління земельними ресурсами [6].

Інтенсивне використання земель підвищує ризик деградаційних процесів, серед яких найбільш поширеними є виснаження запасів гумусу та елементів живлення, зниження структурності, порушення водно-фізичних властивостей і біологічної активності ґрунтів [5, 6]. Тому системне оцінювання основних агроекологічних показників ґрунту є важливою умовою для забезпечення стабільної продуктивності агроecosystem, планування заходів із збереження родючості та прогнозування ефективності подальшого використання земель відповідно до біологічних вимог польових культур.

Одним із важливих завдань сучасного інтенсивного землеробства є організація ефективного контролю за агроекологічними параметрами ґрунтів, зміна яких під впливом тривалого сільськогосподарського використання може призводити до погіршення їхнього стану та втрати продуктивного потенціалу. Необхідність досліджень агроекологічних показників зумовлена потребою встановлення об'єктивного рівня забезпеченості ґрунтів органічною речовиною та основними елементами живлення, що дозволяє своєчасно здійснювати корекцію агротехнологій, запобігати розвитку деградаційних процесів та забезпечувати стабільність агроecosystem [7–8].

Мета кваліфікаційної роботи є екологічна оцінка землекористування Кам'янець-Подільського району Хмельницької області.

Для реалізації поставленої мети визначено такі завдання:

- з'ясувати сутність ефективного використання земельних угідь;
- розкрити зміст сталого землекористування;

- охарактеризувати методи аналізу та оцінки раціональне використання та охорони земель;

- проаналізувати особливості землекористування Хмельницької області;

- дослідити земельні ресурси і ґрунти Кам'янець-Подільської міської територіальної громади та земельний фонд Дунаєвецької міської територіальної громади;

- розкрити основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси та ґрунти;

- обґрунтувати стратегічні заходи щодо охорони, збереження та відновлення земельних ресурсів і ґрунтів.

Об'єкт дослідження – земельні ресурси територіальних громад.

Предмет дослідження – показники, що визначають використання земельних ресурсів.

Методи дослідження. Дослідження проводилося із використанням діалектичного методу пізнання, системного підходу до вивчення явищ і процесів; монографічного; індукції та дедукції; абстрактно-логічного методу.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у доповненні інформації щодо стійкого землекористування у новостворених громадах задля формування ефективного сільськогосподарського виробництва та збалансованого використання земельних ресурсів у аграрній галузі.

Практичне значення отриманих результатів. На основі обґрунтованих узагальнень та висновків розроблено пропозицій щодо системного підходу до управління земельними ресурсами у сучасних умовах, за принципами збалансованості використання, відтворення та охорони земель, раціональності організації території з метою підвищення ефективності використання земельних ресурсів.

Апробація результатів та публікації. Основні положення кваліфікаційної роботи були представлені на: 1.Звітній науковій конференції

студентів і магістрантів за підсумками науково-дослідної роботи у 2024–2025 навчальному році.

2.VIII міжнародній науково – практичній конференції "Енергетична безпека навколишнього середовища" Луцький національний технічний університет (м. Луцьк). 23- 25 жовтня 2025 р.

3. Публікація.

ФЕДОРЧУК І.В, КУЧЕРІН Б.О.

ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ. Енергетична безпека навколишнього середовища. Матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції (23 – 25 жовтня 2025 року). Луцьк: ЛНТУ, 2025. 160-167.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, який налічує 70 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 52 сторінки.

ВИСНОВКИ

1. У Кам'янець-Подільському районі домінують ґрунти, характерні для лісостепової зони, зокрема ясно-сірі та сірі лісові ґрунти, сформовані на лесових і лесовидних суглинках під впливом лісової рослинності. Значні площі займають опідзолені чорноземи, а також типові малогумусні та слабогумусовані різновиди чорноземів. У заплавних частинах річкових долин поширені лучні, лучно-болотні та торфово-болотні ґрунти. Загальна площа району становить 452,45 тис. га, з яких 358,20 тис. га припадає на сільськогосподарські угіддя. У структурі землекористування рілля займає 223,4 тис. га, багаторічні насадження — 19,5 тис. га, сіножаті та пасовища — 89,9 тис. га, а перелоги — 0,37 тис. га.

2. Ґрунтовий покрив Кам'янець-Подільської міської територіальної громади характеризується високим ступенем різноманітності, що зумовлено складною морфоструктурою рельєфу, особливостями геологічної будови, варіаціями гідрологічного режиму та специфікою рослинного покриву. Переважають ґрунти лісостепового типу, насамперед опідзолені та чорноземні ґрунти, які відзначаються високими агропромисловими показниками і придатністю до інтенсивного землеробства.

3. За біопродуктивним потенціалом земельних ресурсів Дунаєвецька міська територіальна громада належить до найбільш розвинених у межах України. Її земельний фонд становить 66 117 га, що формує значні передумови для розвитку сільськогосподарського виробництва, а також інших напрямів раціонального природокористування.

4. Серед основних загроз екологічній стабільності та стійкості агроландшафтів регіону виокремлюються деградаційні процеси ґрунтового покриву. До них належать водна та вітрова ерозія, техногенні порушення, пов'язані з видобутком корисних копалин, забруднення ґрунтів хімічними речовинами, надмірне застосування важкої сільськогосподарської техніки, недотримання науково обґрунтованих сівозмін, недостатнє внесення

органічних і мінеральних добрив, а також дисбаланс у структурі посівних площ із переважанням технічних культур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу. Підручник. К.:КНЕУ. 2013. 779с.
2. Борщевський П.П. та ін. Підвищення ефективності використання, відтворення і охорони земельних ресурсів регіону. К.: Аграрна наука, 1998. 240 с.
3. Гунченко О.В. Теоретико-методичні аспекти оцінки економічної ефективності використання земель сільськогосподарських підприємств. Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва. 2011 С.1-8
4. Зінченко О.І., Салатенко В.Н., Білоножко М.А. Рослинництво: підручник. за ред. О.І. Зінченка. К.: Аграр. освіта, 2001. 591 с.
5. Коренюк П.І. Еколого-економічна ефективність використання земельних ресурсів зони лісостепу України : автореф. дис.канд. екон. наук : 08.08.01. УААН. К., 1998. 15с.
6. Корчинська О.А. Ефективність використання сільськогосподарських угідь: теоретичний і практичний аспекти. Землеустрій і кадастр. 2008. № 10 с. 52-59.
7. Кошкалда І.В. Ефективність використання сільськогосподарських земель у контексті сучасного господарювання. АгроІнКом. 2011. № 10 С. 38-43.
8. Макарова В.В. Ефективність використання земельних угідь с.-г. підприємствами. Економічний простір: зб. наук. пр. 2011. № 52/1. С. 284-290.
9. Петренко Ж.А., Томашевська О.А. Ефективність використання земельних ресурсів: економіко-аналітичний аспект. Вісник Полтавської державної аграрної академії . 2012. № 2. С. 162-168.
10. Петренко Ж.А. Умови та напрями ефективного використання сільськогосподарських угідь. Вісник Полтавської державної аграрної академії. №4. 2006. с.198-201

11. Рогач С.М., Гуцул Т.А., Ткачук В.А. та ін Економіка і підприємництво, менеджмент. К.: ЦП «Компринт», 2015. 714с.
12. Семенда О.В. Оцінка ефективності використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах. Український національний аграрний університет садівництва. 2007. С.1-10
13. Терещенко В.К. Теоретичні засади ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств ринкового типу. Формування ринкового механізму в аграрній секторі АПК. К.: Нічлава, 2002. С. 7–22.
14. Федоров М.М. Об'єктивна необхідність і основні методичні принципи удосконалення методики економічної оцінки земель. Економіка АПК. 2004. № 5. С. 4-5.
15. Шпичак О.М. Реальна оцінка економічного стану АПК України як необхідна передумова виходу його з кризи. Економіка АПК. 2007. № 5. С. 24-28.
16. Програма дій «Порядок денний на ХХІ століття» / Переклад з англійської: ВГО «Україна. Порядок денний па ХХІ століття». - К.: Інтелсфера, 2000. - 360 с.
17. Щурик М. В. Охорона земельних ресурсів як одна з найважливіших складових організації земельного господарства. Науковий вісник ЧТЕІ КНЕУ. Чернівці: Книги-ХХІ, 2010. Вип. I. (37). Економічні науки. С. 165-173.
18. Thurman W., Assessing the Environmental Impact of Farm Policies. AEI Press: 1995, ISBN: 0844739154, - 79p.
19. Марушевський Г., Висока ресурсо- та енергоємність української економіки як загроза сталості розвитку. Формування основних засад сталого розвитку України, стратегія соціально-економічних перетворень, Україна. Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки, 2006, с. 276.
20. Мельник , Л. Л., Продуктивне й раціональне землекористування у контексті його форм. Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету. Екологія, рослинництво, землеробство... : науково-теоретичний, науково-практичний журнал. 2008. N2. С. 172 - 176.

21. Пашков І.А., Земля як чинник соціального розвитку. Гуманітарний вісник ЗДІА, випуск 37. 2009. с. 34.

22. Паславська О., Особливості правового регулювання розміщення зовнішньої реклами на земельних ділянках. Земельне, аграрне та екологічне право, Вісник Львів. Ун-ту, Серія юрид. 2009. Вип. 48. С. 203–208.

23. Гунько Л. А. Формування сталого (збалансованого) землекористування — базова основа розвитку економіки землевпорядкування в Україні. *Агросвіт*. 2022. № 9-10. С. 51–61.

24. Сірант М. М. Адміністративно-правова характеристика діяльності органів публічної влади щодо забезпечення екологічної безпеки в умовах глобалізаційних викликів: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2021. 509 с.

25. Проніна О. В. Соціальні передумови формування та розвитку системи управління земельними ресурсами. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2014. №. 2. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2014_2/4.pdf

26. Будзьяк О. С., Будзьяк В. М. Екологізація землекористування в контексті євроінтеграційних процесів. Інвестиції: практика та досвід. 2018. №. 11. С. 5-11.

27. Scherr S.J., Scherr, S., Friedman R. Defining integrated landscape management for policy makers. *Ecoagriculture Policy Focus*, 2013. 10. URL: https://www.un.org/esa/ffd/wpcontent/uploads/sites/2/2015/10/IntegratedLandscapeManagementforPolicymakers_Brief_Final_Oct24_2013_smallfile.pdf.

28. Гунько Л. А. Формування сталого (збалансованого) землекористування — базова основа розвитку економіки землевпорядкування в Україні. *Агросвіт*. 2022. № 9-10. С. 51–61.

28. Третяк А.М., Третяк В.М., Прядка Т.М., Трофименко П.І., Трофименко Н.В. Земельні ресурси та їх використання: навч. посіб. / за ред. А.М. Третяка. Біла Церква: ТОВ "Білоцерківдрук", 2022. 304 с.

29. Управління земельними ресурсами та землекористуванням: базові засади теорії, інституціалізації, практики: монографія / А.М. Третяк та ін. Біла Церква: ТОВ "Білоцерківдрук", 2021. 227 с.

30. Третяк А.М., Третяк В.М., Прядка Т.М., Третяк Н.А. Територіально-просторове планування: базові засади теорії, методології, практики: монографія / за заг. наук. ред. А.М. Третяка. Біла Церква: ТОВ "Білоцерківдрук", 2021. 142 с.

31. Третяк А.М., Третяк В.М., Трофименко П.І., Прядка Т.М., Трофименко Н.В. Стале (збалансоване) землекористування: понятійний базис та методологія інституціалізації. Агросвіт. 2021. № 24. С. 11—22.

32. Про землеустрій: Закон України від 22 травня 2003 року № 858-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 36. Ст. 282.

33. Третяк А.М. Земельний капітал: теоретико-методологічні основи формування та функціонування: монографія. Львів: СПОЛОМ, 2011. 520 с.

34. Costanza R. What is ecological economics? Ecological Economics. 1989. Vol. 1, No 1, P. 1—7.

35. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019&29825>

36. Медоуз Д., Рандерс Й., Медоуз Д. Межі зростання. 30 років потому. Київ: Пабулум, 2018. 464 с.

37. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року / Лупенко Ю.О. та ін. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2020. 60 с.

38. Жук В.М. Обіг земель сільськогосподарського призначення за селозберігаючою моделлю аграрного устрою України: наукова доповідь. Київ: Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки", 2017. 128 с.

39. Науково-практичні рекомендації з обґрунтування методичних підходів щодо ефективної реструктуризації аграрної галузі в умовах сталого

розвитку сільських територій / Сава А.П. та ін. Тернопіль: ТДСГДС ІКСГП НААН, 2015. 80 с.

40. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. акад. НАН України, д.т.н., проф., заслуженого діяча науки і техніки України Б.Є. Патона. Вид. 2-ге, переробл. і доповн. Київ: Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2016. 72.

41. Доктрина збалансованого розвитку. Вид. друге / за ред. Жилінської О. Львів: Кальварія, 2017. 164 с.

42. Мединська Н.В. Економічний механізм природокористування в умовах децентралізації: сутнісна характеристика, типи, ієрархія. Економіка та держава. 2022. № 2. С. 97—102.

43. Поленкова М.В. Господарський комплекс сільських територій: інтегральний аспект. Молодий вчений. 2013. № 2 (02). С. 32—39.

44. Терещенко В.К., Ланченко Є.О. Методологічні засади комплексної оцінки регіонального розвитку продуктивних сил сільських територій Суспільно-географічні проблеми розвитку продуктивних сил України: збірник тез V міжнар. наук. конф. м. Київ, 21—23 жовтня 2010 р. Київ, 2010. С. 8—9.

45. Лісовий А.В. Методичні підходи до оцінювання сільських територій України. Економіка АПК. 2007. № 8. С. 123—130.

46. Третяк В., Третяк А., Малашевська О. Оцінка ефективності землеустрою та землевпорядкування. Економіка природокористування і сталий розвиток. 2019. № 5 (24). С. 91—95.

47. Гуцуляк Г., Гуцуляк Ю. Система збалансованого землеволодіння і природокористування в об'єднаних територіальних громадах та принципи його формування. Збалансоване природокористування. 2023. № 1. С. 12—17. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2023.278533>.

48. Дребот О.І., Добряк Д.С., Мельник П.П. Наукові основи природно-сільськогосподарського районування території України в сучасних умовах.

Збалансоване природокористування. 2023. № 2. С. 5–12. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.2.2023.282745>.

49. Ковалів О.І. Алгоритм методологічних аспектів природокористування в Україні як конституційно вмотивовані вимоги сьогодення. Агроекологічний журнал. 2023. № 4. С. 15–27. DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.4.2023.293634>.

50. Ковалів О.І. Синтез правових аспектів як методологічних засад землеприродокористування, що ґрунтуються на чинних земельних нормах Конституції України. Збалансоване природокористування. 2023. № 1. С. 18–27. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2023.278534>.

51. Третяк А.М. Екологія землекористування: теоретико-методологічні основи формування та адміністрування. Херсон: Грінь Д.С., 2012. 440 с.

52. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2019 році. URL: <https://mepr.gov.ua/news/37844.html>.

53. Третяк А.М., Третяк Р.А., Шквир М.І. Методичні рекомендації оцінки екологічної стабільності агроландшафтів та сільськогосподарського землекористування. Київ, 2001. 15 с.

54. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель: розпорядження від 19 січня 2022 р. № 70-р. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2022-%D1%80#top>.

55. Туниця Т.Ю. Збалансоване природокористування: національний і міжнародний контекст. Київ: Знання, 2006. 300 с.

56. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003. № 858-IV. Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/858-15/print1455609227934553>.

57. Прядка Т.М. Методологічна основа моделювання збалансованого розвитку земельного устрою сільських територій. Агросвіт. 2023. № 20. С. 66–73.

58.Sannikov D., Kovtun V., Kovtun M., Terekhova T., Ohanova K. Agricultural. Land Use in Ukraine: Ensuring and Implementing the Right to a Safe Environment. Scientific Horizons. 2021. Vol. 24. № 9. P. 86–92.

59.Лазарева, О. Оцінка сталого розвитку сільських територій. Сталий розвиток економіки, (1 (42),с.178-185. URL:

<https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/72>

60. Богіра М.С.. Ярмолюк В.І. Землевпорядне проектування: теоретичні основи і територіальний землеустрій: навч. посіб. за ред. к.е.н. М.С. Богіри. К.: Аграрна освіта, 2011. 416 с.

61. Дідковська Л. І. Економічний механізм раціонального використання та охорони земельних ресурсів в аграрній сфері: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.07.02 “Економіка сільського господарства і АПК”.К., 2006. 20 с.

62. Земельний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 22 лютого 2012 року. К. : Видавець Паливода А. В., 2012. 116 с.

63. Інституалізація природно-ресурсних відносин: [колегіальна монографія] / за заг. ред. д.е.н., проф., академіка НААН України М.А. Хвесика. К.: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку», 2012. 400 с.

64. Управління земельними ресурсами: навч. посіб. В.В. Горлачук, В.В. В'юн, А.Я. Сохнич; ред. В.Г. В'юн. Миколаїв : Вид-во МФ НаУКМА, 2002. 316 с.

65. Чепець О.Г. Екологічна безпека сільськогосподарського землекористування. Вісник Сумського національного університету, випуск 4-5. 2007.

66. Черевко Г.В., Яцків М.І. Економіка природокористування: навчальний посібник. Львів : Світ, 1995. 208с.

67.Головне управління Держгеокадастру в Хмельницькій області.
URL: <https://khmelnytska.land.gov.ua> .

68.Екологічний паспорт Хмельницької області. URL: <https://www.adm-km.gov.ua/wp-content/uploads/> .

69.Екологічні проблеми землеробства / І.Д. Примак та ін. Київ, 2010. 456 с.

Земельні ресурси України / за ред. В.В. Медведєва, Т.М. Лактіонової. Київ : Аграрна наука, 1998. 150 с.

70.Питуляк М.Р., Питуляк М.В., Жулканич Б.М. Природно-екологічні особливості та сучасний стан землекористування в ОТГ Хмельницької області. Екологічні науки : науково-практичний журнал. 2022. № 4 (43). С. 121–126. <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2022.eco.4-43.19>.

71.Питуляк М.Р., Питуляк М.В., Дем'янчук П.М. Еколого-господарський стан земельних ресурсів Кам'янець-Подільського району Хмельницької області. Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Географія». 2023. Вип. 845. С. 12–19. <https://doi.org/10.31861/geo.2023.845.12-19>.